

18/10/2022

Kime: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Kararlarının İcra Dairesi
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi
Sekreteryası

Bir STK'dan (Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği) Opuz/Türkiye (Başvuru No:33401/02) davasına ilişkin tebliğ

Bakanlar Komitesi Kuralları Kural 9.2 uyarınca, yargı kararlarının icrasının ve dostane çözüm şartlarının denetlenmesi için sağlanan bilgiler

A. Giriş

Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği¹ (CŞMD) Bakanlar komitesine Türkiye'de cinsel ve cinselleştirilmiş şiddet ile ilgili bilgi vermek istemektedir. Sunulan bu raporun amacı alternatif bilgi sağlamaktır. Rapora konu Opuz vs Türkiye davası yetkililerin ve mahkemelerin, başvuranın eski eşinin meydana getirdiği ev içi ve aile içi şiddet nedeniyle 2, 3 ve 14. maddeler kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ile ilgilidir.

CŞMD Türkiye/İstanbul'da faaliyet gösteren bir dernektir. 2014 yılından beri tecavüz kültürü ve cinsel, cinselleştirilmiş şiddet ile ilgili farkındalık yaratmayı destek hizmetlerini sunan kurumların personellerine yönelik çalışmalar yapmayı ve tecavüz kültürünü değiştirip yerine onay kültürünü yerleştirmeyi amaçlamıştır. Türkiye'de cinsel şiddet konusunda çalışan kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum alanındaki destek birimlerine ait bilgilerin kolay ulaşılabilir olması gerekmektedir. Hatta alandaki bu eksikliği gidermek için, şu an için yalnızca İstanbul ili içerisinde hizmet veren destek birimlerinin bilgileri Türkçe, Kürtçe, Arapça ve İngilizce dil desteği ile csdestek.org sitesi ile 2019 yılında erişime açılmıştır.² Dernek cinsel şiddete maruz bırakılan kişilere mağdur yerine daha güçlendirici bir ifade olarak bulduğu hayatta kalan tanımlaması ile hitap eder.

Opuz vs. Türkiye davasında çıkan ihlal kararı sonrası, 2011 yılında Türkiye yaşam hakkı da dahil olmak üzere şiddete ilişkin detaylı düzenlemelerin yer aldığı İstanbul Sözleşmesi'nin hazırlanması konusunda çalışmalara başlamış ve sonrasında sözleşmeyi imzalayan ilk ülke olmuştur. Ancak 20 Mart 2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Türkiye İstanbul Sözleşmesi'ni tek taraflı feshetmiştir.³ Sözleşme yürürlükte kaldığı süre boyunca tüm maddeleri uygulanmamış ve cinsel şiddet, kadın cinayetleri gibi ağır ihlaller gerçekleşmeye ve failer cezasız kalmaya devam etmiştir. Sözleşme'den çekilme kararı sonrası pek çok kadın örgütü, kişi ve kurum kararın iptali için yargı yoluna başvurmuş ancak olumlu bir sonuç elde edilememiştir.

Türkiye'de cinsel şiddetle mücadele alanında sunulan hizmetler uluslararası standartları sağlamamaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nin temel prensiplerini içeren fakat sözleşmeden daha dar

¹ Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, <https://cinselsiddetlemucadele.org/en/home-english/>

² <https://csdestek.org/en/>

³ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210320-49.pdf>

kapsamlı olan ülke içi uyum yasası 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, ilgili mevzuat, iç yönergeler, eylem planları gibi düzenlemeler olsa da cinsel şiddetten hayatta kalanlar ihtiyaç duydukları desteğe ulaşamamaktadırlar.

İstanbul Sözleşmesi'nin sağladığı haklar, uluslararası düzenlemeler, tavsiye kararlar ve Türkiye'nin ulusal mevzuatı da akılda tutularak CŞMD, Türkiye'de cinsel şiddetle ilgili mevcut durumu ortaya çıkarmak için 2021 yılında kamu kurumlarına başvurarak eylem planları, mevzuat ve politikalarının ne olduğunu ve ayrıştırılmış verilerin kurum bünyelerinde tutulup tutulmadığına ilişkin bir saha çalışması gerçekleştirmiştir. Cinsel/cinselleştirilmiş şiddet konularında kamu kurumları kamuya açık şekilde veri paylaşmamaktadır. Yanı sıra, kamu kurumları aşağıda daha detaylı şekilde belirtildiği üzere ulusal eylem planlarının, mevzuatın ve politikaların uygulanıp uygulanmadığına dair bilgileri de herkesin erişimine açık bir şekilde paylaşmamaktadır. Bu sebeple kendi verisini kendi oluşturan/toplayan bir sivil toplum hareketi gelişmek zorunda kalmıştır.⁴ Derneğin saha çalışmasının odaklandığı konular cinsel şiddetten hayatta kalanların etkili bir desteğe erişip erişemedikleri, sığınaklardan kimlerin yararlanabildiği, ilgili kurumlarda hizmet veren personelin niteliği ve kurum içi eğitimlerin olup olmadığı, faillere yönelik herhangi bir rehabilitasyon ya da eğitim çalışmasının bulunup bulunmadığı, ayrıştırılmış veri tutulup tutulmadığı şeklindedir.

Türkiye'de yürürlükte bulunan 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu kapsamında yapılan bilgi edinme başvuruları 11 kurumu içermiştir: Sağlık Bakanlığı, ŞÖNİM (Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi), İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, Denetimli Serbestlik İl Müdürlüğü, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü, İstanbul Barosu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Alay Komutanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adli Destek ve Mağdur Hakları Daire Başkanlığı ve İstanbul Valiliği. Bilgi edinme başvurusu gönderilen 11 kurumdan sadece dördü, T.C. Adalet Bakanlığı Adli, Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı (ADMHDB), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), İstanbul Barosu Adli Yardım Bürosu ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi bilgi talebimize ayrıntılı cevap vermiştir. Bunun dışında İstanbul ŞÖNİM ise derneğimize genel bir cevap iletmıştır. Buna göre ulaştığımız kurumların %36'sı tarafımıza ayrıntılı cevap vermiştir. Bu kurumlardan tam olarak cevap alma oranı ise sadece %1 dir.

B. Ulusal Planlar, Mevzuat ve Politikaların Uygulanmaması

Opuz vs Türkiye kararında AİHM oybirliğiyle, Türkiye'nin şiddet gören bir kadını, savcılığa başvurduğu halde, kocasından koruyamayarak ayrımcılık yaptığına hükmetmişti. Mahkeme tarafından ayrıca, Türkiye'de polislerin şiddet sorununu "müdahale edemeyecekleri bir aile içi mesele" olarak gördüklerine, bu nedenle kadından şikayet geldiğinde arabulucu rolü üstlendiklerine de dikkat çekilmişti. Gerçekten de Türkiye'de karakollarda bu durum hala tam olarak düzelmemiştir. Bu nedenle karakol tarafından "risk" görülmeyip ifadesi dikkate alınmadığı için öldürülen kadınlar⁵ ve hatta şiddet nedeniyle sığındığı sığınagın adresini şiddet failiyle paylaşan polis memurları mevcuttur.⁶ Haber içeriğindeki polis memurları hakkında kamu kurumlarının herhangi bir idari ya da adli işlem yapıp yapmadığı bilgisi paylaşılmamış, sivil toplum kuruluşları polisler hakkında suç duyurusunda bulunmuşlardır. Bu örnekler sadece bazılarıdır.

Mevcut durumu ortaya koymak için yapılan bilgi edinme başvurularında Kadın Statüleri Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafımıza verilen yanıtında, "6284 sayılı Kanunun Uygulanması Hakkında" İç Genelgesi'nin 16.06.2021 tarihinde yürürlüğe girdiğini, konu bağlamında hedeflenen tedbirlerin yer aldığı, 2021-2025 dönemini kapsayan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı'nda yol haritası için 5 ana hedefin; Adalete Erişim ve Mevzuat, Politika ve Koordinasyon, Koruyucu

⁴ <https://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor>

⁵ <https://t24.com.tr/haber/karakola-siginan-emine-bulut-u-herhangi-bir-risk-gormeyip-gonderen-polis-amirinin-ifadesiyle-tutanaklar-arasinda-celiski-var,855325>

⁶ <https://www.birgun.net/haber/siddetten-kacan-kadinin-kaldigi-siginma-evi-polis-tarafindan-evli-oldugu-erkege-soylendi-303086>

Önleyici Hizmetler, Toplumsal Farkındalık ile Veri ve İstatistik olarak belirlendiğini söylemiştir. 2020-2021 yıllarını içeren “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı(nın)” 2019 yılında yürürlüğe konulduğu ifade edilmiştir. 75 faaliyet çalışması, 81 ilde yürürlüğe girmiştir denilmiştir. Burada 11 Eylül 2020 tarihinde T.C. İstanbul Valiliği tarafından yayınlanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genelgesi doğrultusunda sorular sorulmuş ve kendilerinden il eylem planını bizimle paylaşmaları istenmiştir. Çünkü il eylem planlarının hangi kanallar aracılığı ile paylaşıldığı bilinmemektedir. Oluşturulduğu söylenen İl Eylem planları kamuya açık değildir. Bu soru yanıtı kalmış ve KSGM dernekle eylem planlarını paylaşmamıştır.

Müdürlüğün verdiği cevapta tarafımıza şu veriler ulaştırılmıştır: Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında 2007 yılından itibaren başlatılan eğitimlerle bugüne kadar; 1.353.943 er ve erbaşa, 75.000 kamu görevlisine, 106.389 Din Görevlisine, 158.693 Sağlık Görevlisine, 327.704 Kolluk Görevlisi olmak üzere toplam 2.021.729 kişiye eğitim ve seminerler verilmiştir. Polis Meslek Eğitim Merkezlerinde 5.113 öğrenciye eğitim verilmiştir. Salgın sürecinde de uzaktan eğitimler devam ediyor denilmiştir. Bu eğitimlerin içeriği ve kimler tarafından verildiği ise cevaplanmamıştır. ŞÖNİM’ler ile ilgili ise, bilgi ve farkındalığının artırılması amacıyla 31.000 vatandaşa ve 11.600 kamu görevlisine ulaşılmış bilgisi paylaşılmıştır. Bu farkındalık çalışmalarının eğitim içerikleri, STÖ’ler ile işbirliği halinde uygulanıp uygulanmadığı ve kimin tarafından yapıldığı belirtilmemiştir.

ADMHDB tarafından kurulmuş “Mağdur Destek Hizmetleri Bürosu” tarafından hayatta kalanlara yönelik psiko-sosyal destek programları bulunup bulunmadığına dair soruya ise olumlu yanıt verilmiştir. Kaç kişiye psiko-sosyal destek verdikleri v.b. niceliksel veriler paylaşılmamıştır. Büro, kırılğan gruba dahil mağdurların ise kurum tarafından haklarına ilişkin bilgilendirildiklerini, ihtiyaçları doğrultusunda ilgili birimlere yönlendirdiklerini, adalete erişimin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yaptıklarını söylemiştir. Hangi birimlere yönlendirdikleri, hangi ihtiyaçların karşılandığı, hangi açılardan adalete erişimin güçlendirildiği ile ilgili ise bilgi vermemişlerdir. Ayrıca kırılğan grup tanımlarının içerisinde toplumsal cinsiyet temelli, şiddete maruz bırakılan LGBTİ+’ların ya da HIV+ ile yaşayan insanların olup olmadığı bilinmemektedir.

İstanbul Barosu’na yapılan başvuruya Adli Yardım Merkezi yanıt vermiştir. Bu merkez, dava sürecini -boşanma, velayetin kaldırılması, vasi tayini vb.- avukatla yürütmek isteyen ancak maddi durumu el vermeyen herkesin başvurabileceği bir birim olarak kendini tanımlamıştır.. Tarafımıza verilen cevapta Adli Yardım Merkezi; baroya kayıtlı avukatlardan ilgili merkezde görev almak isteyenlere meslek içi eğitim verildiğini ifade etmiştir. Ancak İstanbul Barosu’nun kendi bünyesinde izlemeyi planladığı bir politik tutum yoktur. Sınırlı bütçeyle idare edilmeye çalışılan Adli Yardım Merkezi’nde davaları üstlenen avukatların çok küçük bir kısmı bu davalara gerçekten emek vermekte ve çoğunlukla bu destek başvuranlara yetersiz gelmektedir.

C. Kadın Sığınaklarının yeterli sayıda olmaması ve Tecavüz Kriz Merkezleri’nin açılmaması

Türkiye’de kadın sığınaklarının⁷ standartlarına ilişkin bir politika olmaması sebebiyle özellikle kamu kurumlarının sığınaklarında kadınlara yönelik tutum, fiziki ve psikolojik şartlar kadınları şiddetsiz bir hayata ulaştırmaktan, psikolojik olarak desteklemekten ve güçlendirmekten uzaktır. Uygulamadaki bu durum sahada çalışan sivil toplum örgütlerinin raporları ve kadınların kendi anlatımlarından bilinmektedir. Hatta bu kötü sığınak koşulları nedeniyle şiddet failinin bulunduğu eve geri dönmek zorunda kalan kadınlar vardır.⁸ Sığınaklardaki ihlallere karşı polise başvuran bir kadına “Devletin kurumunu devlete şikayet edemezsiniz.” şeklinde yaklaşım gösterilmektedir.⁹

⁷ Sığınak: Sığınak tanımı ile iç mevzuat belgelerindeki konukevi vb. birimler kastedilmektedir.

⁸ <https://www.evrensel.net/haber/344799/siginmaevi-deneyimini-yasayan-kadinlar-yasadiklarini-anlatti>

⁹ <https://t24.com.tr/haber/kadinlarin-agzindan-siginma-evleri-sanki-suc-islemisiz-gibi-davraniyorlar,849566>

Buradan hareketle, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kadın konuk evi sayısı bilgisi sorulmuştur. Kadın konuk evi sayısı 2017 yılında 109 iken 2021 yılında bu sayının 112'ye çıktığı, yani bu yıllar içinde sadece 3 sığınak açıldığı görülmektedir. Türkiye'deki kadın nüfusu TÜİK verilerine göre 2020 yılında 41.698.377 kişidir. Avrupa Konseyi Minimum Standartlarına Göre 2020 yılındaki nüfusa göre Türkiye'de Olması Gereken Minimum merkez sayısı toplamı 5314 dır. Sadece sığınaklar 2020 nüfusuna göre ülke genelinde 4169 adet olmalıdır, bakanlık bünyesinde bulunan sığınak sayısı ise 112'dir. Ayrıca bakanlık şiddet verisi paylaşmamıştır. Şiddete karşı eylem planları ve mevzuat olsa da alt kırılımlarda belirtilen veri toplama, hizmet içi eğitim, politika belgeleri oluşturma ve şeffaflık şartlarına uyulmamış ve veriler kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ise bir bilgi notu göndermiş ve "5393 Belediye Kanunu Belediyenin görev ve sorumlulukları Madde 14 (a) Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır." maddesine istinaden kadına yönelik şiddetle mücadelede oluşturdukları eylem planını hızla uyguladıklarını belirtmiştir. İstanbul ilinde 10.000 nüfusa karşılık 1 sığınak yeri normundan hareketle, 2020 kadın nüfus oranlarına göre devletin açmakla yükümlü olduğu sığınak sayısı ise 771 adettir. Akıl ve ruh sağlığı bakımından bire bir bakıma ihtiyacı olduğu gözlemlenen kadınların uygun sosyal hizmet kurumuna yerleştirilmesinde ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına yönlendirme yapıldığı söylenmiştir.

Avrupa Konseyi'nin bu konudaki minimum standartlarına göre nüfusuyla orantılı olarak İstanbul ilinde 2020 yılı nüfusuna göre 57 adet tecavüz kriz merkezi ve/veya cinsel saldırı danışma merkezi bulunmak zorundadır. Belediyenin dilekçemize verdiği yanıt belediyenin 5 yıl içerisinde cinsel şiddet alanında farkındalık yaratmak amacıyla düzenlediği programlar, kampanya ve etkinliklerin adları, katılımcı sayılarını gibi bilgileri içermemektedir.

Tecavüz kriz merkezleriyle ilgili olarak kamu kurumları sürekli bu merkezlerin açılacağı vaadinde bulunmakta ancak merkezi yönetime bağlı hiçbir kamu kurumu eyleme geçmemektedir. 2020 nüfus oranına göre ülkede bulunması gereken tecavüz kriz merkezi sayısı ise 208 , cinsel saldırıyla mücadele merkezi ise 104 adet olmalıdır. Toplamda ise 312 adet cinsel şiddetle mücadele eden merkez bulunmalıdır. Hukuk danışma merkezleri ise 833 adet olmalıdır.. Ülkenin 2017 yılından beri geçirdiği nüfus artışı, mültecileri kabulü, nüfus artışına yönelik politikalar ve medyaya yansıyan haberlerden edinilen bilgilerle kadına yönelik şiddetteki artış hesaplandığında bu sayıların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu merkezlerin Sağlık Bakanlığı bünyesine açılması gerekmektedir. Cinsel şiddetten hayatta kalanların ihtiyacı olan bu tek kapı sistemi, kadınların adalete erişimleri konusunda önemli bir yere sahiptir. Türkiye'deki çoğu kadın yargılamalar sırasına karşılaşacaklarını düşündükleri mağdur suçlayıcılık nedeniyle adli sisteme başvurmamaktadır. Bu merkezler olmadığı ve cinsel şiddet konusunda yeterince eğitilmiş kamu personeli bulunmadığından, kolluk kuvvetleri ve kamu görevlileri tarafından hak sahipleri ikincil travmalar yaratan sorgulamalara maruz bırakılmaktadır.

D. Cinsel Şiddet Özelinde Acil Yardım Hattı Bulunmaması

Cinsel şiddet özelinde kamu kurumları bünyesinde acil yardım hattının bulunmaması kadınların ve LBTİ bireylerin maruz kaldıkları şiddete ilişkin başvuru mekanizmalarına dair bilgiye erişim sağlamlarının önünde bir engel teşkil etmektedir. Dernek sadece cinsel şiddet alanında danışma hattı oluşturmuş, yine başka sivil toplum örgütleri sınırlı iş gücü ve kaynaklarına rağmen kamu kurumları yerine şiddetten hayatta kalanlara danışmanlık hizmeti sağlamaya çalışmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, şiddete maruz bırakılan kadınlara hizmet vermek için özelleşmiş bir telefon hattının bulunup bulunmadığı sorusuna 25 Kasım 2020 tarihinde 7/24 hizmet veren 4448086 numaralı bir hattın açıldığı bilgisiyyle yanıt vermiştir. Ancak bu hatta yapılan başvuruların içeriğiyle ve sınıflandırılmalarıyla ilgili detaylı bilgi talebimiz ve hatta verilen hizmetlerin niteliğine ilişkin sorularımız yanıtsız bırakılmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı “Alo-183 Sosyal Destek Hattı” şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan, destek ve yardıma ihtiyacı olan kadın ve çocuklar için psikolojik, hukuki ve ekonomik danışma hattı olarak çalışmakta, şiddet mağdurları “0” tuşuna basarak herhangi bir sıra beklemeden ilgili destek personeline ulaşabilir demiştir.. Bakanlık verdiği cevapta 2020 Mayıs ayı itibariyle WhatsApp uygulaması, 2021 yılı başından itibaren ise BİP uygulaması aracılığıyla vatandaşlara hizmet sunulmaya başlanmıştır. Böylelikle, “0 501 183 0 183” iletişim numarasından 7 gün 24 saat ilgili destek personeline ulaşılmaktadır demektir. Ayrıca bakanlığın internet sitesinde bu hattın engelliler için 3G telefonlarla 08:00 – 24:00 saatleri arasında, Cumartesi – Pazar günleri ise 08:00-17:00 saatleri arasında çalıştığı belirtilmektedir. Yani 7/24 hizmet veren, kolay, herkes için ulaşılabilir, şiddete özel bir hat bulunmamaktadır. Bu hattın yalnızca şiddete maruz bırakılanlara yönelik çalışmadığının ve hattın kapsamının aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit yakınları ile gaziler ve gazi yakınlarına yönelik hizmetleri de sağladığı bilinmektedir.

E. Destek hizmetlerinin kriterlerinin belirli olmaması ve adalete erişim konusundaki engeller

Opuz davasında Nahide Opuz avukatı aracılığıyla defalarca adli sisteme başvuruda bulunmuş ancak kendisi dikkate alınmayarak yeterli koruma sağlanmamıştı. Türkiye’de kadınlar sosyal medyaya yansıyan ve sivil toplum tarafından raporlanan karakol, savcılık ve mahkeme süreçlerinin olumsuz ilerlemesi nedeniyle adli sisteme başvurma konusunda tereddütler yaşamaktadırlar. Bu tereddütlerden bazıları özellikle cinsel şiddet davalarında “yeterli delil” bulunmaması, mahkemelerin kadına yönelik ayrımcı ve cinsiyetçi tutumları, kadınların kendilerini sürekli adli sisteme ve mahkemeye kanıtlamaya zorlanmaları – bu suçun gerçekten oluşmuş olmasıyla ilgili- ve faillerin avukatlığını yürüten erkek avukatların kadınların geçmişlerini özel ve cinsel hayatlarını birer delil olarak mahkemeye sunarak mağdur suçlayıcılık yapılmasıdır. Bu savunmalara ilişkin mahkemeler herhangi bir müdahalede bulunmamaktadır. Mevcut durumda Türkiye’de kadınların yaşam hakkının etkin korunmadığı ve bu hakka yönelik yapılan saldırılara ilişkin adli süreçlerin etkin işletilmediği de görülmektedir. Mahkemeler tarafından mağdur suçlayıcılığa en yakın örnek cinsel şiddete maruz bırakılan bir kadına mahkeme heyeti tarafından sorulan “Olay esnasında neden bağırmadın?” sorusudur.¹⁰

Buradan hareketle destek hizmetleri konusunda da kurumlara bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur. Adalet Bakanlığı’na bağlı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı (ADMHDB), kendilerine uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuata referans vererek sorulan sorulara detaylı cevap vermiştir. Ülke genelinde 112 adet adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüğünün faaliyette olduğu öğrenilmiştir. İlgili birimde müdürlüklerin yaygınlaştırılmasının planlandığı söylenmiş; fakat kaç birim, kaç müdürlük ve açılma tarihleri kesin olarak bildirilmemiştir. 2017 yılında hayata geçirilen ve özellikle kırılğan grupların adli sistem tarafından ikincil travmaya maruz bırakılmalarının önlenmesi için hayata geçirilen Adli Görüşme Odaları’nın (AGO) 75 ilde 97 adliyede 102 adet bulunduğu, İstanbul ilinde ise 6 adliyede odaların bulunduğu yönünde bir cevap verilmiştir. İstanbul içindeki bu odaların sayıları ise açıkça belirtilmemiştir. Bu odaların savcı ve hakimler tarafından aktif kullanılmadığı hayatta kalan özneler ve sahada çalışan avukatların deneyimlerinden bilinmektedir.

Son beş yıl içerisinde çocukların onay inşası ve zorla erken yaşta evliliklerin engellenmesi konularında; aile mahkemelerinde görev yapan hâkim, savcı, meslek elemanları ve katiplere yönelik gerçekleştirilen çalıştaylar ve eğitimlerin Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı ve Bakanlığın Eğitim Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Buna göre CEDAW tavsiye kararları, 23. bendi, 29 (a) fıkrası uyarınca kalıp yargıların değiştirilmesine yönelik farkındalık ve kapasite artırıcı tedbirlerin uygulanması öngörülmüştür. Ayrıca 2020 yıllarında yürürlüğe konulan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı’nda savcılıklara yönelik farkındalık artırma çalışmaları gerçekleştirildiği de belirtilmiştir. Tarafımıza gelen cevapta hizmet içi eğitimlerin verildiğinin söylenmesine rağmen, kapasite artırıcı çalışmaların ne olduğu, bunlar üzerine aile mahkemelerinde görev yapan hâkim, savcı,

¹⁰ <https://toplumsalcinsiyetvehukuk.com/neden-bagirmadin/>

meslek elemanları ve katiplere yönelik gerçekleştirilen çalıştaylar ve eğitimlerin neler olduğu ya da alanda çalışan STK'lar ile işbirliği yapıp yapılmadığı ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

İstanbul Barosu CMK Merkezi'nin verdiği yanıtlarda ise avukatların ancak eğitimden geçerek CMK görevlendirmesi alabildikleri bildirilmiştir. Bu görevlendirme çocuklarda zorunlu müdafiliği (yaş küçüklüğü nedeniyle bir avukatla temsil edilme zorunluluğu), yetişkinlerde ise özellikle ceza yargılamalarında talep eden herkese avukat atanmasını kapsamaktadır. Adli Yardım Merkezi'nden farklı olarak CMK merkezi eğitim içeriği mevcut mevzuat odaklı olup eğitim içeriklerinde toplumsal cinsiyet gibi konu başlıklarına yer verilmemektedir. Kadınların en çok ceza yargılaması alanında mağdur suçlayıcılığa maruz bırakıldıkları, özel hayatlarının gizliliğinin ihlal edildiği, unutulma haklarının tanınmadığı ve mahremiyet haklarının da ihlal edildiği ve çocukların adli süreçte ikincil travmaya daha çok maruz bırakıldıkları düşünüldüğünde görevlendirilen avukatların en azından toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsel şiddetin olası psikolojik etkileri ve ikincil travma, onarıcı adalet, çocuk güvenliği ve çocuk koruma, adli sürecin hayatta kalan odaklı yürütülmesi gibi eğitim içeriklerinin de olması ve meslek faaliyetlerini bu farkındalıkla gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Adli yardım ve CMK sistemi ile avukat desteği sağlansa da bu avukat desteğinin yeterli olmadığı ve hayatta kalanların haklarını korumada etkin rol almadığı bildirilmektedir.

Hayatta kalanların haklarına ulaşmada yaşadıkları zorluklar, hayatta kalanlar bağlamında özellikle adli sisteme dair güvensizliğin yoğun olduğu, bu güvensizliği suçun failinin cezalandırılması ve devlet kurumlarının hayatta kalanlara ihtiyaç duyduğu desteği sağlamayacağı yönünde oluştuğunu ve bu nedenle hayatta kalanların haklarını aramaya dair motivasyonlarının düştüğünü, ilgili kurumlarda (savcılık, karakol vb.) ayrımcılığa maruz bırakıldıklarını ve bu nedenle kendi destek sistemlerini oluşturmak zorunda kalarak devlet kurumlarının yükümlülüklerini hayatta kalanların sağlamaya çalıştığını, kurumların ayrımcılık temelli eylemleri nedeniyle hayatta kalanların yalnızlaştırıldığını, kurumlarda adalet arayışının herhangi olumlu bir sonucu olmaması karşısında hayatta kalanların çevrimiçi platformlar aracılığı ile kamuoyu baskısı oluşturarak hak arayışlarını sürdürdüklerini belirtmek bu saha çalışmasıyla mümkün olmaktadır.

F. Faillere yönelik onarıcı ve dönüştürücü uygulamaların bulunmaması ve faillerin cezasız kalması

İstanbul Sözleşmesi imzalandıktan sonra sözleşmenin işaret ettiği şekilde ülke içi uyum yasası olarak Türkiye'de 6284 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda pek çok husus düzenlenmiş ve özellikle şiddet vakalarında herhangi bir delil aranmaksızın başvuran tarafa faile karşı başvuranın korunması için 1-6 ay arası uzaklaştırma kararı çıkartılması öngörülmüştür. Başlangıçta görece iyi yürütülen bu uygulama zamanla uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle oldukça işlevsiz bir hale gelmiştir. Bunun sebeplerinden biri faile karşı yapılan koruma kararı başvurusunun faile tebliğ olması zorunluluğudur. Adresi belli olmayan ya da bulunamayan faillere karşı uzaklaştırma kararları uygulanmamaktadır. Bunun yanı sıra koruma kararının ihlal edilmesi sebebiyle kanunda 3 gün hapis cezası düzenlemesi vardır. Ancak uygulamada bu hapis cezasının uygulandığı örnek sayısı yok denecek kadar azdır. Türkiye'de faillere yönelik onarıcı ve dönüştürücü faaliyetlerin yürütülmediği bilinmektedir. Dernek tarafından Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'ne yapılan bilgi edinme başvurusunda kurumun faillere yönelik ne gibi programlar yürüttükleri, bu programların içerikleri ve program uygulayıcıları konusunda sorular sorulmuştur. Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'ne gönderilen başvuru postası kurum tarafından kabul edilmiş ama açılmadan ve bir gerekçe gösterilmeden tarafımıza geri iade postalanmıştır. Yürütülen yargılamalarda çoğunlukla sosyal medyada gündem olmuş davalardaki faillerin etkin şekilde yargılandığı ve ceza aldığı inancı pekişmektedir. Cinsel şiddet davalarında "somut" delil bulunmaması ve hayatta kalanın ifadelerine önem verilmemesi faillerin cezasız kalmasını sağlamaktadır.

G. TAVSİYELER

- Cinsel şiddete maruz bırakılan kişilere destek hizmeti veren kurumların raporlama sistemi cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, mültecilik, engellilik, çocukların onay inşası ve erken yaşta zorla evlendirilmelere yönelik veri toplayacak şekilde düzenlenmelidir. Yapılan bilgi edinme başvurularında bu soruya da yanıt alınmamıştır.
- Faillere yönelik dönüştürücü programlar, onarıcı adalet perspektifi ile uygulanmalıdır.
- Cinsel şiddete maruz bırakılması nedeni ile kurumsal destek başvurusunda bulunanların yaş, engellilik, cinsiyet kimliği, mültecilik duruma göre ayrıştırılmış verileri tutulmalıdır.
- İstanbul Sözleşmesi, Pekin Deklarasyonu, CEDAW ve tavsiye kararlarında taraf devletlerin sözleşmelerde belirtilen hususlarda - kurumların cinsel şiddette farkındalık, çocuk haklarının korunması, sığınaklar ve standartları, ayrımcılık karşıtı politika gibi- politika oluşturmaları ve var olan sorunların çözümü için oluşturulan politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- Kurumlarda çalışan personellere düzenli olarak hak temelli yaklaşım, hayatta kalana yaklaşım, insan hakları, cinsel şiddet alanında farkındalık eğitimleri verilmelidir.
- Meslek mensuplarına mesleklerini icra ederken karşılaştıkları vakalar nedeniyle yaşayabilecekleri ikincil mağduriyete dair düzenli süpervizyon desteği sağlanmalıdır.
- Hayatta kalanlara yönelik psiko-sosyal destek programları geliştirilmeli ve bu programlar uygulanmalıdır.
- Hizmet veren merkezler erişebilir, kapsayıcı, 7/24 hizmet veriyor olmalıdır.
- Cinsel Şiddet özelinde hayatta kalanların başvurusunu yanıtlayan acil yardım hatları açılmalıdır. Bu hatlarda çalışacak operatörlere yaklaşım konusunda eğitim verilmelidir.
- Mahkemelerde hayatta kalanların maruz bırakıldığı mağdur suçlayıcılığın önüne geçilmesi için resmi bir protokol uygulanmalıdır. Hayatta kalanın özel ve cinsel hayatı mahkemelerde konu olmamalıdır.
- Türkiye’de acilen Tecavüz Kriz Merkezleri açılmalıdır.
- Gerekli destek mekanizmalarının kurulması ve hayatta kalanların destek birimlerinden hizmet alabilmeleri ve bu birimlere erişebilmesi için bütçe ayrılmalıdır.
- Kurumlar işbirliği içinde koordineli çalışmalı ve gerektiğinde hak temelli çalışan kadın, LGBTİ+ örgütleri ile işbirlikleri geliştirmeli, protokoller imzalamalıdır.
- Destek hizmetlerine ulaşmada hayatta kalanlara avukat ve müdafilik hizmetleri verilmelidir.

